

УДК 378.616-05.051

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v049.2024.23>

А. О. Сошніков

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-1240-6091>*доктор філософських наук, доцент,  
доцент кафедри музейно-туристичної діяльності  
факультету культурології і соціальних комунікацій  
Харківської державної академії культури*

## ОСНОВНІ ФОРМИ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В КИТАЇ ЯК ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙ ТА ІННОВАЦІЙ

**Постановка проблеми.** Поняття «дистанційна освіта» вперше з'явилося в Європі наприкінці XVII ст., що було пов'язане з появою регулярного поштового зв'язку. Незабаром після цього з'явився новий термін «кореспондентське навчання». Це відбулося шляхом обміну листами з викладачами та надсилання їм студентам навчальних матеріалів та завдань.

Сучасний термін «дистанційна освіта» – це загальний термін для позначення освіти, організованої навчальними установами, що взаємодіють за допомогою різних інформаційних технологій і медіа-ресурсів. За даними компанії Global Industry Analysts, глобальний ринок дистанційної освіти зростає з кожним роком: у в 2010 р. його обсяг склав 52,6 млрд доларів, що на 32% більше, ніж у 2007 р. [2]. Згідно зі звітами аналітичної компанії Ambient Insight, найбільше зростання ринку дистанційної освіти спостерігається в країнах Азії: в Індії (55%), Малайзії (понад 40%), Китаї (понад 50%) [8]. Технології дистанційної освіти найбільш поширені в країнах з добре розвиненими комп'ютерними та технічними системами, в основному в США, Канаді, Великобританії та Німеччині. У той же час, країни з великою кількістю населення (Китай, Індія) використали всі переваги доставки освітнього контенту через Інтернет для створення так званих мегауніверситетів (університети з кількістю студентів не менше 100 тис. осіб).

Дистанційна освіта є перспективною та поширеною формою навчання в сучасному Китаї, особливо на рівні вищої освіти та підвищення кваліфікації кадрів. Система дистанційної освіти Китаю перебуває в процесі постійного розвитку та вдосконалення, оскільки розвиваються освітні теорії в цій галузі та ускладнюються технології та технічні засоби онлайн-навчання. Вивчення процесу становлення та розвитку дистанційної освіти в Китаї допомагає виявити позитивні елементи китайського досвіду та основні чинники його успішності з метою їх адаптації до системи української освіти.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми.** З початку 1970-х рр. у різних краї-

нах робилися численні спроби обґрунтувати феномен дистанційної освіти. Однак, незважаючи на значний дослідницький внесок таких вчених, як Р. Гаррісон [3], Д. Кіган [5], М. Мур [6], О. Петерс, Б. Холмберг [7], більшість наукових праць все ще мають описовий характер, що створює потребу в подальшій розробці базових засад дистанційної освіти. Останні зміни, пов'язані з впровадженням у навчальний процес нових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітній процес, ставлять питання про обґрунтованість існуючих теорій, їх здатність пояснити природу змін, що відбуваються, і вміння оцінити можливості, потенційні переваги і недоліки впровадження ІКТ, як у дистанційній, так і в традиційній освіті.

Етапи розвитку дистанційної освіти в Китаї не зовсім відповідають етапам розвитку дистанційної освіти у світовому контексті. Багато дослідників, які торкаються цієї теми у своїх роботах [1; 9] виділяють у процесі розвитку дистанційної освіти в Китаї три основні етапи.

Перший етап – це розвиток заочної освіти, який розпочався у Китаї в перші десятиліття XX ст., але повною мірою проявився починаючи з 1950-х рр., після утворення Китайської Народної Республіки (КНР).

Другий етап – це історичний період починаючи з 1960-х рр. Основною тенденцією в дистанційній освіті було використання радіо, телебачення, аудіо- та відеотехніки [10, с. 29].

Третій етап датується 1990-х рр., коли в освітній процес були впроваджені широкодоступні інтернет-технології.

**Метою статті** є визначення основних етапів розвитку дистанційної освіти в Китаї та виявлення її специфічного змісту.

**Методологія.** Методологічною основою дослідження є вивчення та теоретичний аналіз доступних наукових джерел і спеціалізованої літератури з досліджуваної проблеми; історичний, логічний та порівняльний аналіз першоджерел; культурологічний аналіз китайської соціокультурної парадигми; теоретичний аналіз конкретних історичних фактів; наукова інтерпретація і синтез; класифікація і періодизація.

Отримані в ході дослідження дані дозволили значно розширити загальноприйнятую хронологічну класифікацію розвитку дистанційної освіти в Китаї та відокремити такі етапи:

- підготовчий етап: були створені умови, необхідні для виникнення дистанційної освіти;
- перший етап – етап становлення заочної освіти в Китаї;
- другий етап – розвиток радіо- і телеосвіти;
- третій етап – активне використання електронного навчання та інтернет-технологій;
- і четвертий етап – комплексне використання інноваційних і традиційних форм дистанційної освіти.

Далі кожен з етапів, визначених у цьому дослідженні, обговорюється детально.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Підготовчий етап сягає своїм корінням у глибоку давнину. Ще до появи писемності стародавні китайці використовували картини дидактичних сцен для передачі змісту виховання і навчання, передаючи накопичену мудрість з покоління в покоління. Важливим фактором подальшого розвитку освіти стала поява ієрогліфів приблизно у II тис. до н. е. Ієрогліфічне письмо дало можливість передавати інформацію на великі відстані. Іншим важливим фактором розвитку освіти, у тому числі і дистанційної, став винахід паперу, який сприяв поширенню рукописних трактатів з різних галузей науки [4, р. 435–438].

У Китаї на початку XX ст. бурхливий розвиток промисловості та модернізація сільського господарства зумовили необхідність навчання та підготовки фахівців у багатьох галузях, зокрема, інженерії, природничих науках, землеробстві, машинобудуванні. Для того, щоб вирішити проблему професійного навчання без відриву від роботи, було вирішено масштабувати існуючий досвід дистанційної освіти у вигляді заочної форми навчання.

З другої половини XX ст. дистанційна освіта набула офіційного статусу і поширилася по всьому Китаю. Її організаційною основою було використання друкованих матеріалів та радіолекцій. Більшість студентів проходили навчання або без відриву від виробничої діяльності, або в робочі години безпосередньо на підприємствах, під контролем начальства, і отримували середню та вищу професійну освіту за цільовим напрямом. Важливим є те, що студенти, які проходили навчання від підприємства у робочий час, продовжували отримувати повну заробітну плату, мали гарантоване робоче місце після закінчення навчання, а при отриманні диплома про освіту їм було гарантовано робоче місце, і, як правило, отримували підвищення. Подібна система мотивувала студентів до успішного завершення програми навчання.

Основним критерієм, що відрізняє другий етап розвитку дистанційної освіти в Китаї було використання мультимедійного обладнання (радіо, телебачення, аудіо- та відеокасет і компакт-дисків, комп'ютерів без підключення до інформаційно-комунікаційних мереж), яке не забезпечувало миттєвого зворотного зв'язку між викладачем та студентами, або навіть між студентами. Технологія «одностороннього мовлення», хоча і була набагато ефективнішою, ніж попередня книжкова освіта, водночас мала суттєвий недолік – відсутність мобільної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу. Щоб подолати цей недолік, навчальні заклади у Китаї пропонували студентам короткі очні сесії, консультації та практикуми.

Таким чином, хоча таку освіту не можна назвати повноцінною дистанційною освітою в сучасному розумінні, однак вона заклала основи такому важливому напрямку дистанційної освіти, як освітнє телебачення, яке й донині продовжує лідирувати у світі за масштабами мовлення та чисельністю аудиторії. Окрім розважальної та інформаційної функцій телебачення, характерних для будь-якої країни, важлива освітня роль телемовлення в Китаї була очевидною від самого початку існування китайського громадського телебачення. Наприкінці 1950-х рр. були запущені освітні телепрограми для навчання навичками грамотності як дорослих, так і дітей. А в 1960 р. у Пекіні було створено перший китайський Університет радіо та телебачення, співробітники якого записували та транслювали в мережі загальнонаціонального мовлення різні за обсягом курси освітніх теле- та радіопередач. З поширенням телефонного зв'язку стали проводитися прямі ефіри, де слухачі і глядачі могли поставити запитання щодо змісту навчального матеріалу по телефону. Це забезпечувало досить швидкий зворотній зв'язок і підвищувало як ефективність засвоєння знань, так й мотивацію студентів.

Кінець 1970-х – початок 1990-х рр. був розквітом китайської дистанційної освіти загалом і зокрема освітнього телебачення. Багато науково-дослідних центрів, відкритих у цей період, розробляли заочні та вечірні програми на рівні середньої спеціальної, вищої та додаткової освіти. Центральний університет радіо та телебачення щороку приймав на навчання близько 5 млн абітурієнтів, більшість з яких успішніше завершували навчання. Цей показник у кілька разів перевищує відсоток випуску студентів за аналогічними програмами в інших країнах Південно-Східної Азії. Це пов'язане з кількома факторами, серед яких наявність суворих вступних іспитів, добре організований навчальний процес і значний відсоток студентів, які навчаються за цільовим набором.

Наприкінці 1990-х рр. з поширення комп'ютерної техніки інтернету в Китаї почала розви-

ватися дистанційна освіта, заснована на застосуванні інтернет-технологіях. Першим мережевим вищим навчальним закладом у Китаї став Хунанський університет (онлайн-навчання у ньому проводяться з 1997 р.). Водночас різні форми освіти знайшли своє відображення в нормативно-правовій базі Китайської Народної Республіки: у 1998 р. було прийнято Закон КНР про вищу освіту (зі змінами, внесеними у 2015 р., чинний досі), у 2 главі якого зазначено, що «вища освіта використовує очну та заочну форми навчання. Держава підтримує використання радіо, телебачення, листування та інших форм дистанційної освіти для здобуття вищої освіти»<sup>1</sup>; у програмному документі 1999 р. «План дій з розвитку освіти у XXI ст.» для забезпечення безперервності освіти запропоновано використовувати дистанційне навчання у відкритій освітній мережі.

Центральний університет радіо та телебачення (2012 р. він був перейменований на Відкритий університет Китаю) також отримав нові рівні розвитку дистанційної освіти. На додаток до вже традиційних освітніх телевізійних програм та радіопередач, він пропонує онлайн-навчання за більш ніж 75 бакалаврськими та магістерськими програмами. До структури Відкритого університету Китаю входять 44 регіональні університети, які підтримують його програми дистанційного навчання.

Крім того, низка китайських університетів активно співпрацює з європейськими та американськими університетами для спільної реалізації програм дистанційної вищої освіти, які ведуть до отримання міжнародно визнаних дипломів. Піонерами у реалізації такого типу міжнародного співробітництва у сфері дистанційної освіти є Хунанський університет та Пекінський будівельний університет.

Водночас розроблено програми для повної або часткової дистанційної середньої освіти. Це стосується насамперед жителів віддалених та важкодоступних районів західного та південно-західного Китаю. Використання технологій дистанційної освіти на рівні середньої освіти пов'язане з низькою щільністю населення в цих районах, поганим транспортним сполученням, низьким фінансовим рівнем батьків, що не дозволяє їм відправляти своїх дітей навчатися в міста, а також нестачею кваліфікованих вчителів. Для вирішення цих проблем уряд ще у 2004 р. ухвалив програму комп'ютеризації та підключення сільських шкіл до інтернету. З розширенням мереж 3G та 4G по всьому Китаю все більше учнів мають змогу навчатися за допомогою онлайн-технологій на рівні початкової і середньої освіти. У тих районах, онлайн-навчання ще недоступне, школи забезпечені відеомагнітофонами і касетами із записами уроків від провідних педагогів Китаю. Месе-

нджери, соціальні мережі, чати також активно використовуються у шкільній освіті. Досвід використання технологій дистанційної освіти, набутий до 2020 р., дозволив досить уряду КНР швидко перевести на дистанційний формат навчання всіх китайських школярів в період локдауну при пандемії COVID-19.

Підставою для виокремлення четвертого сучасного етапу розвитку дистанційної освіти в Китаї є наявність двох різноспрямованих тенденцій, що проявилися з початку 2020 р. Перша тенденція – це стрімке зростання різних форм дистанційної освіти, викликане об'єктивною необхідністю під час пандемії. Дистанційна освіта вже давно поширена у вищій і післядипломній освіті, на рівні середньої та додаткової освіти в Китаї спостерігається справжній бум онлайн-навчання. Навіть у дошкільній освіті дистанційне навчання набуло широкого поширення. Китайські розробники програмного забезпечення створили і вдосконалювали низку освітніх платформ для учнів різного віку, які витримують одночасну роботу десятків і навіть сотень мільйонів користувачів. Незмірно зросла кількість дистанційних шкіл додаткової освіти та онлайн-репетиторів, які пропонують платні уроки за шкільною програмою. З одного боку, з'явилася можливість поглиблено вивчати ту чи іншу галузь знань і готуватися до вступу в університет. З іншого боку, зросла соціальна нерівність у доступі до вищої освіти, що зменшує відповідальність шкільних вчителів і часто лягає непомірним фінансовим тягарем на плечі батьків. Крім того, велика кількість додаткових занять, що стали доступними в дистанційному форматі, збільшила і без того велике навантаження на китайських школярів, що призводить до перевтоми, погіршення їх фізичного стану.

Ці та багато інших факторів, призвели до дискусії в китайському суспільстві щодо оптимальної кількості технологій дистанційної освіти в навчальному процесі, результати якої були зафіксовані на офіційному рівні в документі під назвою «Думки щодо подальшого скорочення академічного навантаження учнів у рамках обов'язкової освіти та позашкільної навчальної діяльності», який був прийнятий влітку 2020 р. Значна увага в цьому документі приділяється дистанційній освіті. Наприклад, дистанційна освіта на дошкільному рівні повністю заборонена з міркувань збереження фізичного та психологічного здоров'я дітей молодшого віку. Приватні освітні заклади, в тому числі онлайн-школи, підлягають суворому державному контролю, особливо, якщо вони пропонують платні курси, які перетинаються зі шкільною програмою. Всі онлайн-школи підлягають державній акредитації та ліцензуванню. Заборонено викладати дітям шкільні предмети у вихідні та святкові дні і навіть значно



зменшено обсяг домашніх завдань, щоб уникнути додаткових занять і зменшити навантаження на учнів та їхніх сімей.

Всі ці нововведення завдали серйозного удару по ринку онлайн-освіти, змусивши багато приватних компаній, що працювали у секторі дистанційного навчання, різко обмежити або навіть зовсім припинити свою діяльність. При цьому уряд Китаю продовжує заохочувати використання технологій дистанційної освіти в державних середніх школах та на рівні середньої спеціальної та вищої освіти як ефективний спосіб вирішення традиційних проблем в національній системі освіти.

**Висновки і перспективи.** Розширюючи і доповнюючи хронологічний поділ дистанційної освіти в Китаї, можна детально розглянути весь процес її становлення і розвитку з найдавніших часів до сьогодення. Необхідною передумовою для розвитку дистанційної освіти стала рання поява писемності та ранній винахід паперу і книгодрукування, що сприяло розвитку науки і освіти в цілому. Конфуціанство заклало традиційні принципи китайського суспільства, серед них – висока значущість освіти в суспільстві, її демократичний характер і прагнення до нових знань протягом усього життя. Проблеми, пов'язані з об'єктивними характеристиками китайської держави (численне і багатонаціональне населення, велика територія країни, віддалені і малонаселені райони, низький фінансовий рівень сільського населення, нестача кваліфікованих фахівців у галузі освіти, і необхідність освіти широких верств населення для забезпечення економічного розвитку), довгий час не могли бути повністю вирішені у рамках традиційної системи очної освіти. З середини ХХ ст. впроваджуються елементи дистанційної освіти, спочатку в формі заочного навчання, потім у формі освітнього телебачення, а сьогодні переважно у формі онлайн-навчання, яке не тільки вирішує проблеми, що існували у сфері освіти століттями, але й відповідає на нові виклики сьогодення. Динамізм розвитку дистанційної освіти у Китаї не такий, як в інших країнах світу. Якщо у США і Західній Європі дистанційна освіта процвітала як один з офіційних способів навчання, то в Китаї століттями практикувалися в незмінному вигляді традиційні форми навчання. Китайський консервативний спосіб життя не бажав сприймати інновації в будь-якій сфері, і освіта не була винятком. У першій половині ХХ ст., коли позитивні реформи торкнулися всіх сфер суспільного життя країни, розвиток дистанційної освіти був загальмований об'єктивними трагічними подіями китайської історії. Лише у другій половині ХХ ст., коли ситуація у країні стабілізувалася, дистанційна освіта стрімко наздогнала, а в деяких аспектах і обігнала темпи освітнього розвитку в багатьох країнах світу.

Слід зазначити, що сучасна дистанційна освіта в Китаї характеризується співіснуванням та активним використанням всіх її історичних форм. Це і заочна освіта у своєму традиційному розумінні, і використання освітнього радіо- і телемовлення, і онлайн-навчання з короткими очними зустрічами. Важливою особливістю розвитку дистанційної освіти у Китаї є те, що держава відіграла провідну роль і брала на себе ініціативу, починаючи з середини ХХ ст. і до сьогодні. Суворий контроль за змістом і якістю освітніх програм, з одного боку, та значне фінансування і підтримка наукових досліджень у цій галузі, з іншого, сприяли значному розширенню масштабів дистанційної освіти в Китаї та підтримці високих стандартів її якості.

Перспективним залишається дослідження такого важливого сектору китайської дистанційної освіти як освітнє телебачення, що охоплює десятки мільйонів дітей і дорослих. Свої переваги у вирішенні багатьох традиційних проблем китайської системи освіти показала онлайн-освіта, і в останні роки вона широко розвивається, незважаючи на деякі обмеження.

#### Література

1. Ding Xin, Niu Jian, Han Yanhui. Research on distance education development in China. *British Journal of Educational Technology*. 2010. Vol. 41, № 4. P. 582–592.
2. E-learning – a global strategic business report URL: [http://www.strategyr.com/eLEARNING\\_Market\\_Report.asp](http://www.strategyr.com/eLEARNING_Market_Report.asp)
3. Garrison R. Theoretical challenges for distance education in the 21st century: A shift from structural to transactional issues. *International Review of Research in Open and Distance Learning*. 2000. № 1 (1). P. 3–15.
4. Giele E. Using Early Chinese Manuscripts as Historical Source Materials. *Monumenta Serica*. 2003. Vol. 51. P. 409–438.
5. Keegan D. Reintegration of the teaching acts. *Theoretical principles of distance education*. L.; N. Y.: Routledge. 1993. P. 113–134.
6. Moore M. Toward a theory of independent learning and teaching. *Journal of Higher Education*. 1973. № 44(12). P. 661–679.
7. Sewart D., Keegan D., Holmberg B. *Distance Education: International Perspectives*. London: Croom Helm, 1983. 445 p.
8. Worldwide eLearning Market Executive Overview 2010–2015. URL: <http://www.ambientinsight.com/Resources/Documents/Ambient-Insight-2010-2015-Worldwide-eLearning-Market-ExecutiveOverview.pdf>
9. Yoshida A. Distance Higher Education and a New Trend of Virtual Universities in Asia. *Issues in Higher Education: Access to Knowledge – New Information Technologies and the Emergence of the Virtual University* / ed. by F. T. Tschang, T. D. Senta. – Amsterdam : The United Nations University Institute of Advanced Studies, 2001. P. 371–398.
10. 高勇. 远程教育在终身教育体系构建中的时代使命 [J]. *河北学刊*, 2012, № 01. 27–34页

## Анотація

**Сосніков А. О. Основні форми розвитку дистанційної освіти в Китаї як поєднання традицій та інновацій. – Стаття.**

Актуальність даної статті пов'язана з розкриттям поняття «дистанційної освіти», що з'явилося в Європі в XVIII ст. Спочатку це було заочне навчання за допомогою поштового зв'язку. Сьогодні воно означає освіту за допомогою інформаційних технологій та засобів масової інформації. У США, Канаді, Великобританії та Німеччині дистанційна освіта набула широкого розповсюдження, а у таких країнах, як Індія та Малайзія спостерігається її значне зростання. Дистанційна освіта стала провідною формою освіти в сучасному Китаї, особливо у вищій освіті та професійному розвитку з акцентом на постійне вдосконалення та технічний прогрес. Метою даної роботи є визначення основних етапів розвитку дистанційної освіти в Китаї та виявлення її специфічного змісту. Розвиток дистанційної освіти в Китаї має довгу історію, яка сягає корінням у стародавні часи, коли ієрогліфи та папір дозволяли передавати інформацію на великі відстані. На початок XX ст. для підготовки фахівців використовували заочну форму навчання та радіолекції, а до другої половини XX ст. дистанційна освіта набула офіційного статусу і поширилася по всій країні. Основним критерієм, що відрізняв цей етап, було використання мультимедійного обладнання, яке не забезпечувало миттєвого зворотного зв'язку. Щоб подолати цей недолік, навчальні заклади пропонували короткі очні сесії, консультації та семінари. Кінець 1970-х – початок 1990-х рр. стали періодом розквіту китайської дистанційної освіти, коли було відкрито багато дослідницьких центрів і популярними стали освітні телевізійні програми. Поширення інтернет-технологій наприкінці 1990-х рр. призвело до розвитку онлайн-освіти, а Хунанський університет став першим мережевим вищим навчальним закладом у Китаї. Китайський уряд також підтримує використання технологій дистанційної освіти в середній освіті, особливо в сільській місцевості з поганим транспортним сполученням і низьким фінансовим рівнем.

**Ключові слова:** дистанційна освіта, філософія та освіта Китаю, інформаційне суспільство, цифрова культура, культура Китаю, конфуціанство, китайська мова, медіа-культура, медіа-антропологія, інтернет-суб'єкт.

## Summary

**Soshnikov A. O. The main forms of distance education development in China as a synthesis of traditions and innovations. – Article.**

The relevance of this article is related to the disclosure of the concept of «distance education» that appeared in Europe in the 18th century. At first, it was correspondence education through postal communication. Today, it means education through information technology and mass media. In the United States, Canada, Great Britain and Germany, distance education has become widespread, and in countries such as India and Malaysia, it has seen significant growth. Distance education has become the leading form of education in modern China, especially in higher education and professional development with an emphasis on continuous improvement and technological progress. The purpose of this work is to determine the main stages of the development of distance education in China and identify its specific content. The development of distance education in China has a long history, which goes back to ancient times, when hieroglyphs and paper made it possible to transmit information over long distances. By the beginning of the twentieth century, correspondence courses and radio lectures were used to train specialists, and by the second half of the twentieth century, distance education received official status and spread throughout the country. The main criterion that distinguished this stage was the use of multimedia equipment, which did not provide instant feedback. To eliminate this drawback, educational institutions offered short face-to-face sessions, consultations and seminars. The late 1970s – early 1990s became the heyday of Chinese distance education, when many research centers were opened and educational television programs became popular. The spread of Internet technology in the late 1990s led to the development of online education, and Hunan University became the first lace higher education institution in China. The Chinese government also supports the use of distance education technology in secondary education, especially in rural areas with poor transportation and low financial status.

**Key words:** distance education, Chinese philosophy and education, information society, digital culture, Chinese culture, Confucianism, Chinese language, media culture, media anthropology, Internet subject.